

قلیان، مهمان بدشگون دوره‌می‌ها

مصرف قلیان ریشه در فرهنگ و سنت ما دارد. شاید یکی از مهمترین رویدادهای تاریخی که در ذهن هر ایرانی نقش بسته است، تحریم توتون و تنباکو توسط میرزای شیرازی است، که این موضوع نشان می‌دهد از گذشته‌های دور توتون و تنباکو به عنوان یک کالای استراتژیک، در اقتصاد و فرهنگ ما نقش داشته است. اما وقتی به سیر مصرف آن در جامعه توجه می‌شود، مشاهده می‌کنیم که در طول زمان افت و خیزهایی در نوع و شکل مصرف و هم‌چنین گروه‌های استفاده‌کننده از آن به چشم می‌خورد.

در گذشته که توجه چندانی به مضرات سلامتی دخانیات نمی‌شد، قلیان در کنار سایر مواد دخانی جای خود را در میان اقشار مختلف جامعه از زن و مرد، پیر و جوان و فقیر و غنی باز کرده بود و حتی در برخی موارد به عنوان یک نماد برای جایگاه اجتماعی افراد به کار می‌رفت.

به تدریج با تغییر الگوی مصرف دخانیات به سمت مصرف سیگار، مصرف قلیان‌های سنتی در جامعه کم‌تر و کم‌تر شد و در بسیاری از موارد محدود به برخی قهوه‌خانه‌ها بود و دسترسی به آن برای همگان به سادگی امکان‌پذیر نبود. اما در یکی دو دهه اخیر با تغییراتی که در شکل و نوع قلیان‌های سنتی و ترکیبات موجود در تنباکوهای مصرفی ایجاد شد، مصرف آن به شدت در بین اقشار جامعه گسترش یافت. ورود انواع مختلف تنباکوهای معطر با اسامی، رنگ و بوی متنوع و اغواکننده سبب گردید، در شرایط کمبود امکانات تفریحی کافی در سطح جامعه خیل بزرگی از نوجوانان و جوانان به سمت مصرف آن گرایش پیدا کنند.

هم‌اکنون مصرف قلیان به عنوان یک تفریح، جزء جدانشدنی دوره‌می‌های بسیاری از خانواده‌ها گردیده است. عمق فاجعه آن جایی است که مشاهده می‌کنیم تمامی اعضای خانواده حتی زنان و کودکان هنگام گذران اوقات برای تفریح در پارک‌ها، قلیان را به عنوان محور تفریح خود انتخاب کرده‌اند و کمتر دوره‌می‌ها را می‌توان مشاهده کرد که قلیان در آن جایی نداشته باشد.

حال پرسش اساسی اینجاست که چه عواملی سبب گسترش روزافزون مصرف قلیان در سطح جامعه گردیده است. شاید در نگاه اول خود افراد را مورد اتهام قرار دهیم، اما با نگاه عمیق‌تر به موضوع شاید بتوان گفت افزایش دسترسی آسان و قیمت پایین محصولات دخانی به عنوان مهم‌ترین عامل برای افزایش شیوع مصرف آن در جامعه می‌باشد. در غیاب کنترل کافی برای ورود مواد دخانی به کشور از یک طرف و از طرفی منافع اقتصادی کلان آن برای شرکت‌های واردکننده و قاچاق‌چیان میان‌دخانی، شاهد وفور عرضه مواد دخانی به

صورت عمده فروشی و خرده فروشی در سطح جامعه هستیم. این موضوع خود به عنوان یک عامل هنجار ساز عمل می کند و با هم افزایی با عوامل دیگر از جمله بیکاری، ضعف آگاهی، ضعف مهارت های ارتباطی و کنترلی در افراد، کمبود امکانات تفریحی، مشکلات اقتصادی و بسیاری از مشکلات اجتماعی دیگر، منجر به از بین رفتن قبح مصرف قلیان در سطح جامعه می گردد.

در شرایط کنونی مهم ترین راهبرد کاهش گسترش مصرف قلیان، کاهش دسترسی به آن از طریق کنترل ورود، توزیع و عرضه آن می باشد. در حال حاضر کم تر خوار و بار فروشی را مشاهده می کنیم که در کنار سایر اقلام تنباکو و ذغال و سایر اقلام مورد نیاز مصرف قلیان را نداشته باشد و تا این شرایط ادامه دارد، کنترل قلیان هم به سادگی مقدور نخواهد بود. اما راهکار دیگر توانمند سازی کودکان و نوجوانان برای مقاومت در برابر مصرف دخانیات است، که این موضوع مستلزم آگاه سازی خانواده ها به عنوان کانون بنیادی تربیت و پرورش افراد و پرهیز از مصرف دخانیات توسط سایر اعضای خانواده می باشد. آموزش مهارت های زندگی به ویژه مهارت رفتار جرات مندانه برای «نه گفتن»، می تواند کمک موثری به پیشگیری از دخانیات در کودکان نماید.

در نهایت گسترش زیرساخت ها و توسعه فرهنگ تفریحات سالم و شناسایی و معرفی انواع تفریحات به جامعه نیز می تواند در کنترل مصرف دخانیات به ویژه قلیان نقش موثری ایفا کند. توسعه فضاهای ورزشی و فضای سبز، گسترش فرهنگ مطالعه و افزایش دسترسی به کتاب و کتابخانه، بهبود وضعیت گردشگری و سفرهای کوتاه و ارزان قیمت و توسعه رویدادهای فرهنگی و اجتماعی سرگرم کننده می تواند از جمله تفریحات نشاط انگیز برای اقشار مختلف جامعه باشد.

دکتر محمد علی گل - دکترای آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت - مرکز بهداشت قم